

Віктор ОЛЕЩЕНКО

Національна академія державного управління
при Президентіві України

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТАХ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ В ПЕРЕХІДНОМУ ПЕРІОДІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розглядається процес становлення та розвитку політичних еліт в Україні та Росії в пострадянський період. Аналізуються проблеми функціонування політичних еліт. Досліджується роль політичних еліт у формуванні державної політики цих країн.

Ключові слова: політична еліта, перехідний період, демократизація, авторитаризм, державна політика, влада.

Віктор Олещенко. Трансформационные процессы в политических элитах Украины и России в переходном периоде: сравнительный анализ

Рассматривается процесс становления и развития политических элит в Украине и России в постсоветский период. Анализируются проблемы функционирования политических элит. Исследуется роль политических элит в формировании государственной политики этих стран.

Ключевые слова: политическая элита, переходный период, демократизация, авторитаризм, государственная политика, власть.

Viktor Olezhenko. Transformation processes in the political elites of Ukraine and Russia in the transition period: a comparative analysis

The process of formation and development of the political elite of Ukraine and Russia in the post-Soviet period is considered. The problems in the functioning of the political elites are analyzed. The role of political elites in shaping public policy of the countries is investigated

Key words: political elites, transition period, democratization, authoritarianism, public policy, authority.

Україна і Росія – найбільші держави в Східній Європі, тож закономірно, що від характеру взаємин цих держав багато в чому залежить стабільність ситуації в даному регіоні. Отже, корисно дослідити вихідні стартові позиції та поточне становище справ у контексті державотворення у двох найбільших слов'янських державах, які мали спільну історію на протязі тривалого часу, проте останні 20 років кожна країна обирає свій вектор розвитку.

Для дослідження політичних еліт як суспільного феномену варто звернутися до соціально-філософських концепцій, оскільки філософські категорії є основою всіх явищ, через які людина має можливість сприймати та оцінювати навколишнє середовище. Ідеї політичного елітизму висловлювали ще Конфуцій, Платон, Н. Макіавеллі, Ф. Ніцше та ін.

Поняття «політична еліта» має тривалу історію, але найактивніші

етапи вивчення даного феномену були датовані початком ХХ ст. Насамперед це були наукові праці відомих соціологів Г. Моска та В. Парето, які заснували науку елітології. Слід зазначити, що різні аспекти політичних еліт, а саме: поняття, структура, закони функціонування, визначення її ролі в соціальній та політичній системі – досліджувалися у працях відомих науковців Р. Міхельса, Ж. Сореля, М. Вебера. Важливі теоретичні положення для даного дослідження містяться у працях таких відомих учених: В. Липинський, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький, Д. Видрін, В. Голубь, О. Крюков, Б. Кухта, М. Пірен та ін.

Основні соціально-демографічні та соціально-політичні зміни правлячої еліти Росії були проаналізовані в працях О. В. Гаман-Голутвіної, В. Я. Гельмана, І. Г. Тарусіна, А. В. Дуки, О. В. Криштановської, Н. Ю. Лапіної, А. Є. Чирикової, М. Ю. Мартинова, М. І. Миккульського, Ж. Т. Тощенко, Н. В. Старикова та ін.

Джерела поповнення еліти, способи її формування, взаємодія старої й нової, політичної та економічної еліт, її згуртованість, вплив еліти на трансформацію суспільства досліджується протягом тривалого часу, проте окремі трансформаційні процеси та вектори трансформації в Україні й Росії все ще мало досліджені або залишені поза увагою.

Метою статті є аналіз розвитку політичних еліт України та Росії в пострадянський період, а також з'ясування їх ролі в державотворчих процесах, визначення проблеми становлення, функціонування та впливу на державну політику.

Актуальність дослідження політичної еліти обумовлена тим, що еліта багато в чому є головною дійовою політичною силою, оскільки в результаті її діяльності формуються законодавчі та виконавчі органи, урядовий апарат, керівні кадри державних установ, від яких безпосередньо залежить добробут суспільства.

Проводячи порівняльний аналіз України та Росії, слід зазначити, що ці держави мали спільну історію протягом майже ста років, але в той же час мали різні вектори розвитку. З огляду що Україна й Росія займають значну територію Східної Європи, від взаємин цих країн залежить стабільність усього регіону.

Досліджувані країни мають багато схожих проблем внутрішнього розвитку. Взявши курс на зміцнення ринку та демократії, Росія і Україна після розпаду СРСР вступили в перехідний період, в ході якого їм доводиться постійно корегувати свою політику, безпосередньо або опосередковано порівнювати результати проведених реформ, а також спільно вирішувати найгостріші питання міждержавних відносин [5, с. 59 – 70]. Порівнявши внутрішні політико-адміністративні системи України та Росії, ми матимемо змогу дослідити різницю між шляхами подолання проблемних питань, зумовлених перехідним періодом, що розпочався після розпаду СРСР. Україна після здобуття незалежності поступово переходила від формату парламентсько-президентської системи до парламентської, а потім до президентської. Цей процес продовжується і в сучасних умовах та

не є завершеним. Це зумовлено тим, що опозиційні партії намагаються отримати більшу частку повноважень, надавши якнайбільше повноважень законодавчій гілці влади, до якої входять представники опозиції. У разі приходу до влади опозиції, ситуація змінюється в протилежний бік та знову ж таки викликає обурення з боку тих, хто зазнав поразки. Такі дії політичної еліти призводять до зміни класичного поняття системи стримувань і противаг. Та незважаючи на недоліки цього процесу, усе-таки за його допомогою здійснюється певний контроль влади. На відміну від України політичний режим Російської Федерації має чіткі ознаки авторитаризму. Розпад Радянського Союзу призвів до концентрації владних повноважень у руках президента та проведення доцентрових реформ, а саме до зміни порядку перерозподілу бюджетних коштів між регіонами, призначення губернаторів замість їх обрання тощо. Усе це намітило чітку авторитарну тенденцію в сучасній російській політиці. В історії сучасної Росії правляча еліта неодноразово піддавалася суттєвим трансформаціям, які в цілому суперечливо позначилися на її розвитку [8].

Еволюцію та особливості розвитку правлячої еліти російського суспільства доцільно розглядати в контексті геополітичної та загальноісторичної еволюції Росії за останні три сторіччя. На відміну від більшості європейських держав, Російська Федерація займає значну територію, на якій проживає відносно невелика кількість населення. Ці два об'єктивні чинники багато в чому визначають характер і способи організації державної влади й управління.

Як відомо, реакцією держави на зростання складності управління сучасним суспільством стала його бюрократизація. Вона тією чи іншою мірою властива всім державам. Усі сучасні європейські держави є бюрократичними. Росія є своєрідним зразком бюрократичної організації влади через об'єктивні умови та історичні обставини. Цей факт був відзначений ще Г. Моска, який вважав Росію класичним прикладом бюрократичної організації влади. Державна влада в Росії, «незважаючи на ряд внутрішніх суперечностей, продемонструвала високу здатність виживати і виконала завдання об'єднання величезних територій» (цит. за [8]) (тут і далі переклад автора. – *В. О.*). Пояснюючи причини створення бюрократичної системи влади в державах з великими територіями, Г. Моска зазначав, що «засобом об'єднання і способом функціонування великих держав, що включають значні території і мільйони громадян, може бути тільки бюрократична організація державної влади, єдино здатна до концентрації економічної потужності, моральної та інтелектуальної енергії» (цит. за [8]).

Російська дослідниця О. В. Гаман-Голутвіна пропонує два стійких типи суспільного розвитку, кожному з яких властиві свої особливості елітотворення, а саме: мобілізаційний та інноваційний типи розвитку. Мобілізаційний тип розвитку є своєрідним способом вирішення суперечностей між цілями держави та інтересами економічних суб'єктів,

можливості яких не відповідають масштабу цілей держави. Основними характеристиками мобілізаційного типу розвитку є: жорстка ієрархізація державою цілей і завдань суспільного розвитку, заснована на примусі та насильстві щодо групових і особистих інтересів; висока централізація та бюрократизація системи управління, необхідна для мобілізації всіх ресурсів з метою досягнення основних цілей; перевага політичних чинників над економічними; панування адміністративного апарату над економічною елітою [2, с. 33 – 40]. Такий тип розвитку створює відповідну модель елітотворення, яка є інструментом вирішення особливих завдань в умовах обмеженої кількості ресурсів. Тож внутрішньоелітні взаємини регулюються не формальними правилами і нормами, а за допомогою механізму «чистки», який періодично використовує верховна влада з метою власного зміцнення та попередження спроб здійснення державного перевороту.

Інноваційний тип розвитку припускає певну відповідність між поставленими завданнями та наявністю ресурсів, необхідних для забезпечення цих цілей. В його основі лежить принцип випереджального інвестування в розвиток економіки. Тож при використанні такого типу розвитку економічні фактори домінують над політичними. Економічна еліта багато в чому визначає склад політичного класу, надаючи підтримку тим представникам, які допомагають створювати та розвивати нові сектори економіки. Держава створює політичні та адміністративні умови для розвитку економічних суб'єктів та інноваційних процесів у суспільстві, обмежуючи свою участь в економіці, надаючи значну свободу дій та фінансуючи інноваційні проекти економічного класу.

Мобілізаційний та інноваційні типи суспільного розвитку рідко існують у чистому вигляді. Тож здебільшого вони є ідеально-типovими моделями, які на практиці зустрічаються в комбінованому вигляді, а саме мобілізаційно-інноваційні та інноваційно-мобілізаційні.

Згідно зі щорічними звітами американської правозахисної організації «Freedom House» Росія має статус авторитарної та невільної країни з 2005 р. та продовжує розвиток у репресивному дусі. За даними міжнародної статистики рівень розвитку демократичних інститутів та громадянських свобод у Російській Федерації дуже низький. На думку Арча Паддінгтона, віце-президента організації «Freedom House» «У Росії проводяться вибори, але їх не можна назвати справедливими і вільними. Права меншин у Росії не дотримуються. Становище вільної преси в Росії дуже погане. Робота неурядових, громадських організацій вкрай ускладнена і обмежена, якщо уряд вбачає в них свого опонента. І, нарешті, корупція процвітає на всіх рівнях російського уряду та приватному секторі. За всіма цими параметрами Росія не може вважатися вільною країною» [9].

Україна згідно з дослідженнями цієї організації належить до «вільних» країни, про що свідчать дані (табл. 1). (Рівень порушень визначається за семибальною системою, в якій 7 – найгірша оцінка.)

Оцінка демографічного фону в Україні

Показник	Роки										
	1999 – 2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Виборча система	3,5	4	4,5	–	4,5	3,5	3,25	3	3	3,5	3,5
Громадянське суспільство	4	3,75	3,75	3,5	3,75	3	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75
Незалежні ЗМІ	5	5,25	5,5	5,5	5,5	4,75	3,75	3,75	3,5	3,5	3,5
Корупція	6	6	6	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75
Загальний бал	4,63	4,7	4,92	4,71	4,88	4,5	4,21	4,25	4,25	4,29	4,39

Загальна оцінка демократичного фону в країні на протязі тривалого часу лишається незмінною, найкращі показники були продемонстровані у 2006 р., саме в цей період Україну почали вважати «вільною» державою. Щодо корупції, то ситуація за роки незалежності лишалася майже незмінною. Лише за останні кілька років відбулись позитивні зрушення, зумовлені прийняттям нового антикорупційного законодавства. Дослідження суспільних настроїв показують, що українське суспільство є важливим важелем впливу в політиці, його роль офіційно визнається владою. Проте недержавні організації, як і раніше, страждають від застарілого законодавства та часто змушені шукати фінансової підтримки за кордоном.

Слід зазначити, що в Україні відсутня політична еліта у своєму класичному розумінні цього поняття та більш відповідає ознакам протоеліти, а саме є «угрупованням», що претендує на елітність та не завжди нею стає [4, с. 64]. Оскільки в сучасних умовах до українських елітарних кіл потрапляють переважно члени бізнес-структур, то існуюча еліта є своєрідною фінансово-промисловою групою, інтереси якої сильно інтегрувалися з економічної в політичну сферу для захисту своїх економічних інтересів. Це призводить до зниження зацікавленості зарубіжних та вітчизняних інвесторів, адже існує ризик зіткнутися з конкурентними силами, що мають значну політичну підтримку.

У Росії поступово зникають межі між різними елітними групами, а влада, у свою чергу, централізується в руках обмеженої кількості суб'єктів. Законодавча влада позбавлена вагомого впливу; федеральні органи зберегли достатньо адміністративного та фінансового впливу над регіонами, щоб визначати політику на регіональному рівні; військова еліта, як і раніше, лояльна і підпорядкована політичним силам; «ліві» і «праві» партійні угруповання зміщуються в бік політичного «центру» [1, с. 130].

В обох досліджуваних країнах домінують закриті політичні еліти. При цьому політична еліта Росії дуже консолідована (за результатами парламентських виборів 2 грудня 2007 р. – за Єдину Росію (64,30 %) і президентських виборів 4 березня 2012 р. – за В. Путіна (63,75 %)). У науці побутує думка, що в Росії взагалі відсутня реальна політична

опозиція і це призводить до надмірної консолідації політичної еліти.

На відміну від Російської Федерації в Україні існує певний політичний плюралізм, який не дає змоги об'єднатися представникам політичних еліт. Про це свідчать результати останніх парламентських виборів, які відбулися у 2012 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Результати останніх парламентських виборів в Україні у 2012 р.

Партія	Кількість голосів	Результат, у %
Партія регіонів	6 116 746	30%
ВО «Батьківщина»	5 209 090	25,54%
Партія «Удар»	2 847 979	13,96%
Комуністична партія України	2 687 269	13,18%
ВО «Свобода»	2 129 933	10,44%

Натомість консолідація суспільства залишається низькою в обох країнах, на це вказує відносно невисокий відсоток явки на вибори, відсутність політичної культури, відсутність розвинених діючих інститутів громадянського суспільства, а також жорстка соціальна стратифікація суспільства – в Україні за межею бідності проживають близько 35 % громадян (2011 р.), у Росії – 13 % (2011 р.).

Ще одним важливим показником, на нашу думку, є Індекс трансформації Бертельсмана (ІТБ), основою якого є порівняльний аналіз рівня розвитку демократії та ринкової економіки, а також якості політичного управління в 128 країнах світу [4]. Проект реалізується спільно з Центром дослідження прикладної політики в Мюнхені. У роботі над проектом бере участь міждисциплінарна комісія експертів, до якої входять представники провідних дослідних центрів та університетів Німеччини і Франції. За даними досліджень проекту створено два рейтинги, що поєднують якісні оцінки з кількісними показниками. ІТБ вимірює рівень розвитку демократії і ринкової економіки, а також якість державного управління в кожній з розглянутих країн і його динаміку за останні п'ять років. Отримані дані мають сприяти вдосконаленню стратегій політичного управління трансформаційними процесами.

Перший компонент загального Індексу трансформації – «статусний індекс» повинен відображати тенденцію просування держав до демократії та ринкової економіки. Показник кожної країни розраховується як середнє арифметичне двох числових показників, що характеризують прогрес у сфері політичної і економічної трансформації. Успішність політичної трансформації визначається на основі таких критеріїв, як суверенність, верховенство права, стабільність демократичних інститутів, політична та соціальна інтеграція та ін. Під

час аналізу економічної трансформації враховуються: рівень соціально-економічного розвитку країни, структура ринкових і конкурентних процесів, валютна та цінова стабільність, права приватної власності, рівень загального добробуту, стабільність економічної системи і т.д.

Другий компонент – «індекс управління» оцінює якість управління в країні. Показник кожної країни підраховується з урахуванням числових показників рівня і складності управління. Під час визначення рівня управління беруться до уваги: здатність політичних діячів до маневрування і досягнення консенсусу, ресурсна ефективність, взаємодія із зовнішнім середовищем. Складність управління обчислюється за шістьма індикаторами: структурні умови, традиції громадянського суспільства, інтенсивність конфліктів, рівень освіченості населення, економічні показники та роль громадських інститутів (табл. 3). Кожне з цих вимірів оцінюється за шкалою від 1 (низький бал) до 10 (найвищий бал) [7].

Таблиця 3

Індекс трансформації Status Index (2008 – 2011 рр.)

Країна	Результат політичної трансформації	Результат економічної трансформації	Статусний індекс
Україна	7,00	6,11	6,55
Росія	5,25	6,14	5,70

Відповідно до статусного індексу (Status Index) обидві країни Україна і Росія входять у групу країн з обмеженим розвитком, також у ході дослідження зафіксовано, що протягом 2008 – 2011 рр. сфера політичної та економічної трансформації не зазнала змін. Показники індексу трансформації Бертельсманна України вищі за російські: Україна у 2008 р. займала 35, а у 2010 р. – 37 місце в рейтингу країн, що беруть участь у дослідженні, Росія ж зайняла 59 і 65 місця відповідно.

Цілком очевидно, що обидві країни перебувають у стані трансформаційного періоду та в кожній з них є велика кількість невирішених проблем на шляху до встановлення демократії. Велика кількість проблем в Україні та Російській Федерації має схожий характер, що зумовлено успадкуванням значних деструктивних особливостей структурної кризи колишнього СРСР [8, с. 113 – 122]. Головними каменями спотикання для досліджуваних країн є: значна соціальна нерівність та диференціація, духовно-моральна деградація, проблемна економіка, втрата виробництва та зниження обороноздатності, високий рівень корупції, зниження соціальних гарантій громадян.

Після розпаду СРСР Україна та Росія обрали дещо різні шляхи розбудови власної державності. У нашій державі політичні діячі зосередилися на створенні та розвитку демократії, що зумовило утворення

значної кількості політичних сил та постійної заміни діючої влади опозиційними силами. Така ситуація дещо сприяла розвитку демократії, оскільки політична еліта мала змогу оновлюватися і влада була під певним контролем народу, водночас ці умови сприяли виникненню протоеліти. У сучасних умовах до протоеліти можна віднести представників фінансово-промислових груп, які спромоглися потрапити до політичної верхівки, для того щоб відстоювати свої економічні інтереси.

У Росії в пострадянські часи владу змогли втримати представники вузького кола політичної еліти та з часом надати політичній системі Російської Федерації авторитарного характеру, що унеможливило розвиток та становлення належного рівня демократії. Проаналізувавши сучасний стан справ у досліджуваних країнах, виявилось, що показники розвитку демократичних змін в Україні вищі, ніж у Росії, а економічних перетворень навпаки дещо нижчі.

У більшості європейських країн, які увійшли в третю хвилю демократизації, еліти продемонстрували вміння домовлятися та йти на компроміс, на відміну від еліт досліджуваних країн. Розколотий характер першої та нав'язана консолідація другої привели обидва суспільства в цілому до схожих результатів: зростання соціальної нерівності, корупції, соціальної напруженості, екстремізму, відчуження еліти від суспільства. Звичайно за два десятиліття політичними елітами, як України, так і Росії, зроблено багато корисних справ, однак не можна забувати про наявність невирішених проблем, які не дозволяють консолідувати суспільство на засадах демократії та змушують еліти приймати деколи авторитарні методи здійснення влади з метою підтримки порядку і стабільності.

Подальші дослідження будуть пов'язані з детальним аналізом політичних систем України та Росії з метою визначення недоліків та переваг кожної з них для побудови моделі оптимального політичного режиму.

Список використаних джерел

1. **Быковский В. А.** Россия — Украина. Двойные стандарты / В. А. Быковский. – М. : Луч, 2009. – 240 с.
2. **Гаман-Голутвина О. В.** Политические элиты России: вехи исторической эволюции / О. В. Гаман-Голутвина. – М. : РОССПЭН, 2006. – 240 с.
3. **Дахин В. Н.** Политические проблемы постсоветского пространства / В. Н. Дахин // Куда идет Россия. Социальная трансформация постсоветского пространства : материалы междунар. симпозиума. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – С. 113 – 122.
4. **Індекс** трансформації Бертельсманна. – Режим доступу : www.bertelsmann-transformation-index.de.
5. **Каганский В. Л.** Неосоветское пространство: основные структуры, трансформация / В. Л. Каганский // Куда идет Россия. Социальная трансформация постсоветского пространства : материалы междунар. симпозиума. – М. : Интерпракс, 1996. – С. 59 – 70.
6. **Крюков О. І.** Політико-управлінська еліта України як чинник

державотворення : монографія / О. І. Крюков ; за наук. ред. Е. А. Афоніна. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 252 с.

7. **Миرونюк М. Г.** Универсальные сравнения с использованием количественных методов. Обзор прецедентов / М. Г. Миرونюк, И. Н. Тимофеев, Я. И. Васильев // Полис. – 2006. – № 5. – С. 39 – 58.

8. **Понеделков А. В.** Политическая наука в элитологическом измерении / А. В. Понеделков. – Ростов н/Д. : СКАГС, 2010. – 512 с.

9. **Щоденна** інтернет-газета Грани.Ру. – Вип. від 04.06.2010. – Режим доступу: www.grani.ru/Society/m.178643.html.

Надійшла до редколегії 04.03.13

УДК 35

Руслана РУДНИЦЬКА

Національна академія державного управління
при Президентіві України

Львівський регіональний інститут державного управління

РОЛЬ АУДИТУ В ОЦІНЮВАННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ

Аналізуються основні характеристики розвитку аудиту відповідно до історичних етапів та його особливості в оцінюванні державного управління. Розглядається розвиток різних видів аудиту, а саме фінансового аудиту. Визначаються чинники, які впливають на процес еволюції.

Ключові слова: державне управління, внутрішній аудит, фінансовий аудит, аудит ефективності, внутрішній контроль, економічність, ефективність, результативність, законність, оцінювання.

Руслана Рудницька. Роль аудита в оценивании эффективности государственного управления: мировой опыт развития

Анализируются основные характеристики развития аудита в соответствии с историческими этапами и его особенности в оценивании государственного управления. Рассматривается развитие разных видов аудита, а именно финансового аудита. Определяются факторы, которые влияют на процесс эволюции.

Ключевые слова: государственное управление, внутренний аудит, финансовый аудит, аудит эффективности, внутренний контроль, экономичность, эффективность, результативность, законность, оценивание.

Ruslana Rudnytska. The role of the audit in evaluation of public administration efficiency: international experience of development

The main characteristics of the historical development of the audit and its influence on assessment of system of public administration. Development of different types of audit is underlined, such as financial audit-compliance audit-internal audit-performance audit. Factors that influence the process of audit development were identified.

© Рудницька Р. М., 2013

Key words: public administration, internal audit, financial audit, performance audit, internal control, profitability, efficiency, effectiveness, legality, evaluation.

Термін «аудит» має латинське походження від слова «audire», що означає «слухати». На думку Флінта, аудит є соціальним феноменом, що має практичне значення. Його виникнення зумовлене необхідністю індивідів чи окремих груп отримувати або підтверджувати інформацію про діяльність, яка лежить в площині їх професійних чи адміністративних інтересів. Флінт стверджує, що функція аудиту повинна розглядатися як форма суспільного контролю, що забезпечує механізм моніторингу за діяльністю і реалізацію принципу підзвітності [7]. У вступному слові до підручника «Підзвітність та аудит державних організацій» зазначена цитата Маккензі: «Без аудиту не існує контролю, а якщо немає контролю, то де ж місце владі?» [2] (тут і далі переклад наш. – Р. Р.). Аудит відіграє важливу функцію в забезпеченні розвитку благополуччя та стабільності в суспільстві.

Питаннями дослідження етапів розвитку аудиту в Україні займалися С. Б. Ільїна, Я. А. Гончарук, В. С. Рудницький, Л. М. Янчева, З. О. Макеєва, А. О. Баранова, Л. П. Кулаковська та ряд інших авторів. Однак їх праці, як правило, присвячені історії розвитку аудиту в приватному секторі. Серед міжнародних публікацій заслуговують на увагу дослідження таких науковців: Р. Брауна, Б. Портера та Г. Саймона, С. Рамаморті, присвячених питанням становлення аудиту, зокрема різних його видів залежно від потреб суспільства та особливостей розвитку системи державного управління.

Очевидним є той факт, що зміна потреб та очікувань суспільства значною мірою визначаються впливом економічних, політичних та соціальних чинників. Як зазначає Браун, відповідно до зміни потреб суспільства за останні 400 років існування функції аудиту, його цілі та прийоми реалізації кардинально змінювалися [5]. Тому ретроспективний аналіз розвитку аудиту дозволяє прослідкувати цей зв'язок. Зважаючи на той факт, що аудит як форма контролю в державному управлінні є достатньо новим для України, зарубіжний досвід його становлення із визначенням причин, тенденцій та еволюції відповідних форм аудиту є особливо актуальним та цікавим.

Метою статті є історичний аналіз розвитку аудиту за кордоном із наголосом на цілі та доцільність проведення аудиту, відповідальність аудиторів та техніки, що використовували аудитори в державному управлінні в той чи інший період розвитку.

Аналіз розвитку аудиту проводиться з двох причин. По-перше, це дозволяє прослідкувати розвиток функції аудиту в певній послідовності. По-друге, це доводить, що функція аудиту змінювалася залежно від потреб та очікувань суспільства й системи державного управління.

На думку багатьох дослідників, розвиток аудиту можна поділити на такі хронологічні періоди: 1-й етап – до 1840 р.; 2-й етап – 1840 – 1920 рр.; 3-й етап – 1920 – 1960 рр., 4-й етап – 1960 – 1990 рр.; 5-й етап – 1990 р. – до сьогодні.